

ВПЛИВ КУРТУАЗНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТАТУС ЖІНКИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

Терещук Марія,

студентка II-го року навчання
історичного факультету
Уманського державного педагогічного
університету
імені Павла Тичини

Науковий керівник: **Гордієнко В'ячеслав,**
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра всесвітньої історії
та методики навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Серед феноменів епохи глобалізації особливе місце займає процес подолання гендерних стереотипів та упереджень і здобуття жіноцтвом справжньої рівності щодо соціальних статусів і ролей у суспільному житті. Повноцінна участь жінок в політичній і громадській сферах гарантується багатьма міжнародними правовими актами, зокрема, Загальною декларацією прав людини і Конвенцією про політичні права жінок. Багатими є також і національні законодавства європейських країн на правові норми, які забезпечують права жіноцтва. Втім, рівності з чоловіками в економічній, політичній та культурній царинах жіноцтву вдалося досягти завдяки тривалій і наполегливій боротьбі, яка має свою власну історію.

Незаперечним є лідерство Заходу на глобальному рівні, що закономірно викликає прагнення глибокого і всебічного вивчення процесу становлення західноєвропейської цивілізації задля виявлення умов і чинників її піднесення і формування взірців для наслідування іншими цивілізаціями. Увагу дослідників привертає місце жінки в соціальній структурі західноєвропейського суспільства, що розглядається одночасно як унікальна риса цього суспільства і як один із чинників соціальної динаміки на Заході. Було з'ясовано, що перші істотні зрушення у сприйнятті жінки в традиційному патріархальному суспільстві Європи відбулися ще в епоху Високого Середньовіччя.

Для Раннього Середньовіччя Західної Європи було властивим тривале співіснування античних соціокультурних традицій і християнства. Світ для жінки в давніх Греції і Римі був обмежений домівкою (гінекеєм), де вона проводила більшість свого часу. Жінка мала народжувати і виховувати дітей і опікуватися домашнім господарством. До громадських і державних справ жінки в античному світі не допускалися. Це була

виняткова прерогатива чоловіків. Ведення власного господарства й необхідність брати активну участь в державних справах поліса залишали мало часу чоловікам для спілкування з дружинами і дітьми. Без супроводу чоловіка жінка навіть не мала можливості як-небудь себе проявити на рівні громади.

Жіноцтво істотно сприяло поширенню християнства. Історія церкви містить численні приклади духовних подвигів жінок під час протистояння християнства з язичництвом. Нова релігія зумовила не тільки зміни в соціальному статусі жінки, але й сприяла формуванню нових уявлень жінок про свою місію і значення. Християнське віровчення містило положення про рівність чоловіка і жінки перед Богом. Відомо, що в ранніх християнських громадах чоловіки і жінки поділяли спільні ідеали, дотримувалися однакових норм і правил співжиття, були наділені одним обсягом прав і обов'язків. Імперське законодавство певною мірою відбивало новий статус жіноцтва у суспільстві, які отримали більше прав і повноважень щодо успадкування майна, а також у господарській та економічній сферах. Втім, з утвердженням феодалізму становище жіноцтва в Західній Європі погіршилося. З'явилися феодальні обмеження для жінок в публічному просторі і в приватному житті.

Ситуація почала змінюватися в період Високого Середньовіччя (XI–XIII). У цей час непоодинокими були випадки досить успішної діяльності жінок у ролі монархів, незважаючи на формальні обмеження на ниві державного управління. Проте, найбільш помітним явищем, пов'язаним з гендерними проблемами середньовічного суспільства, стала куртуазна культура. Відродження інтересу до неї в Європі відбулося під впливом романтизму в першій половині XIX ст. Дослідниками встановлено причини зростання суспільної уваги до цього феномену. Передусім, це естетичне задоволення від культурних надбань середньовіччя, по-друге, це прагнення успадкувати і підтримати дух аристократизму середньовічного лицарства, по-третє, це пізнавальний інтерес до минулого європейських народів, у тому числі, й до куртуазної культури.

Нині історики і культурологи сходяться на думці, що куртуазія, - це новий тип взаємин між чоловіками і жінками. Сучасники називали його «*fine amour*» – «витончене кохання». Історична реконструкція куртуазної культури відбувалася завдяки ґрунтовному аналізу джерел різного виду і, особливо, літератури – лицарських романів і поезії трубадурів та міннезингерів. Наукових текстів, присвячених куртуазній культурі, нагромадилося за останні два століття досить багато. Втім, робіт, в яких би куртуазія аналізувалася з точки зору впливу на соціокультурний ландшафт Західної Європі, обмаль. Мало наукового інтересу фахівці проявили до того, як куртуазія позначилася на християнській етиці західноєвропейського суспільства.

Феодалний світогляд яскраво виявляється в концепції кохання в куртуазній культурі. *Amour courtois* – це стосунки між чоловіком і жінкою, в яких по-суті можна побачити стосунки між васалом і його сеньйором, причому сеньйором у цій парі виступала саме жінка. Поняття «куртуазність» ввели в європейську культуру провансальські трубадури. У Провансі й Аквітанії в XI–XII ст. було більше духовної свободи. Ці провінції перебували у тісному культурному контакті з арабомусульманським світом; тут міцніше закоріненими були літературні і мистецькі традиції античного світу. Куртуазний ідеал кохання значною мірою формувався під впливом інтимної лірики римського поета Овідія. Водночас, перші трубадури перебували під враженням поширеного культу Діви Марії. Араби познайомили європейських поетів з витонченою любовною поезією. Прованські поети органічно поєднали і творчо переосмислили ці релігійні і літературні образи, у результаті чого з'явився Культ Прекрасної Дами. Одразу це явище вийшло далеко за межі літературного процесу, охоплюючи релігійну, філософську та інтимну сфери. Культ Прекрасної Дами, як осердя куртуазної культури, мав і соціальне наповнення. Він сприяв удосконаленню особистості, увійшов до кодексу чеснот європейського лицарства, істотно пом'якшив моральні приписи християнина.

Історики і культурологи погоджуються з твердженням, що апогей розвитку куртуазії припадає на період процвітання двору Алієнори Аквітанської, а, згодом і двору її доньки Марії Шампанської. Алієнора була внучкою «Першого трубадура Провансу» герцога Гійома IX, дружиною двох і матір'ю трьох королів. При її дворі в Пуатьє знаходили притулок молоді поети-лицарі, музиканти, жонглери. Алієнора опікувалася долею видатного трубадура Бернарда де Вентадорна, зберегла для нащадків його твори. Чимало поезій трубадури присвятили цій видатній жінці, яка надихала їх своєю красою, розумом, галантністю. Музою видатного письменника XII ст. Кретьєна де Труа, який написав ушлявлений лицарський роман «Ланцелот, або Лицар на возі», була старша донька Алієнори Марія Шампанська. У романі прославлялися лицарські чесноти і кохання до Прекрасної Дами лицаря Круглого столу короля Артура Ланцелота. Трубадури й автори лицарських романів ввели в культурний обіг художні образи і символи, які виражали цінність внутрішнього духовного світу особистості, велике значення інтимних почуттів і переживань. Культ Прекрасної Дами істотно розширив діапазон духовної взаємодії між чоловіком і жінкою в суспільстві зі строгою християнською мораллю.

Завдяки «*fine amour*» у XII ст. відбулося ґрунтовне переосмислення значення земних радощів та кохання між чоловіком і жінкою. Замість традиційного християнського образу жінки як причини гріхопадіння перших людей, постав образ ідеальної жінки як об'єкт поклоніння.

Історики ХХ ст. дали більш раціональну інтерпретацію феномену куртуазної культури і Культу Прекрасної Дами. Так, Мішель Пастуро вважав виникнення літературного явища «куртуазного кохання» унікальною реакцією середньовічного суспільства на пануючу в XI – XII ст. релігійну мораль. Провансальські трубадури і північно-французькі трувери ставили перед собою завдання покращити звичаї у стосунках між чоловіком і жінкою, удосконалити почуття, зробити їх більш витонченими. Історик звернув увагу те, що поети з Лангедоку більшою мірою оспівували духовні аспекти «fine amour», у той час, як трувери з Іль де Франс писали, переважно про тілесно-чуттєві образи кохання [3, с. 98].

Відомий медієвіст Жак ле Гофф зазначав, що куртуазія утверджуючи самоцінність почуття, рівність чоловіка і жінки у сфері інтимного, спростовувала усталені уявлення про те, що стосунки між чоловіком і жінкою мають у своїй основі тільки інстинкти, економічні інтереси, конформізм [2, с. 427].

Найбільш раціональне тлумачення феномену куртуазної культури та «fine amour» запропонував історик Жорж Дюбі. На його думку, це була особлива, витончена гра, створена чоловіками й для чоловіків. У XI–XII ст. вона стала ознакою престижу в аристократичному середовищі. Витончене кохання, як вважалося тоді, було доступним лише для представників вищої аристократії. Престижність «fine amour» забезпечила його поширення і змінила ставлення до жінки у суспільстві загалом. Взірці галантної поведінки лицарства намагалися наслідувати і представники інших верств. Витончена галантність куртуазної культури і поклоніння Прекрасній Дамі були прийняті в феодальному суспільстві Західної Європи через особливі матрімоніальні практики. Необхідно було молодих лицарів, які внаслідок панування принципу майорату, не успадковували від батька феодального маєтку і спрямовували всі свої надії на вигідне одруження, вгамовувати з допомогою галантної гри [1, с. 95]. Втім, незважаючи на це, модель «fine amour» істотно знизила у середньовічному західноєвропейському суспільстві рівень грубості і насильства у стосунках між чоловіками і жінками.

Висновки. Отже, поширення цінностей куртуазної культури в Західній Європі вплинуло на систему уявлень про природу жінки. «Fine amour» привнесло в лицарське середовище ідею вгамування силою волі своїх інстинктів і пристрастей. Куртуазне кохання лягло в основу складного й розгалуженого придворного ритуалу. Ідея дружби й самовідречення в стосунках між лицарем і Прекрасною Дамою сприяли зміцненню етики васальної залежності. Позитивний вплив куртуазної культури простежується в житті середньовічного жіноцтва. У стосунках Прекрасної Дами з лицарем жіноцтво отримувало важливий досвід самовладання й самовдосконалення. Внаслідок цього сформувалися культурні підстави

для поступового підвищення соціального статусу жінки. Етикет «шляхетної галантності» у XVII–XVIII ст. та роль цінностей середньовічної куртуазії в спадщині митців романтизму в XIX ст. стали важливими для подальшого розвитку європейської культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII века. *Одиссей. Человек в истории*. 1990. С. 90–96.
2. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 560 с.
3. Пастуро Мишель. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола. М.: Молодая гвардия, 2001. 239 с.